

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертаційне дослідження
Чорної Софії Зіновіївни на тему «Правозахисна функція судової влади в
умовах конституційної реформи в сучасній Україні», подану на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02
– конституційне право; муніципальне право**

Актуальність теми дослідження

Судова влада відіграє особливу роль у формуванні та розвитку демократичної правової держави, адже саме вона стоїть на сторожі захисту основних прав і свобод людини. Сучасне реформування судової влади відбувається під впливом різних чинників, зумовлених політичними, економічними, соціальними процесами, що відбуваються в Українській державі. Курс на євроінтеграцію, гармонізація вітчизняного законодавства з нормами міжнародного права сприяють формуванню нових підходів та світогляду в царині здійснення правозахисної функції судової влади, що спонукає до позитивних змін та позначається на ефективності здійснення правосуддя.

Сучасний етап державно-правового розвитку в Україні ставить перед наукою конституційного права завдання всебічного наукового дослідження та вирішення проблемних питань організації та діяльності судової влади як особливого інституту захисту прав і свобод людини та громадянина.

У новітній юриспруденції значне коло питань, пов'язаних з формуванням, функціонуванням, удосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина судовою владою залишається все ще недостатньо розробленим.

Актуальність дисертаційної роботи С.З. Чорної посилюється ще й тим, що правозахисний потенціал судової влади залишається ще не до кінця дослідженим і невикористаним повністю саме через відсутність переосмислення та усвідомлення його можливостей, функціонального

СПЕЦІАЛІЗОВАНА ВЧЕНА РАДА
Д 26.062.16
Вх. № 219
Дата 28.04.2011

призначення, форм його впливу на забезпечення дотримання прав і свобод людини та громадянина, а також засобів залучення його до цих процесів.

У роботі авторкою сформульовано об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі здійсненням судовою владою правозахисної функції на сучасному етапі конституційного реформування в Україні; визначено предмет дослідження, яким виступає правозахисна функція судової влади в умовах конституційної реформи в сучасній Україні.

Дослідження змісту правозахисної функції судової влади в умовах конституційної реформи в сучасній Україні дало змогу авторці:

– охарактеризувати правову природу та роль судової влади в механізмі стримувань і противаг сучасної держави як самостійного публічно-правового та владного феномену (підрозділ 1.1, 1.2);

– узагальнити підходи до аналізу понятійно-категоріального апарату дисертаційного дослідження, зокрема, щодо судової влади та її правозахисної функції (підрозділи 1.1, 1.2);

– сформулювати методологічні засади дослідження проблеми (підрозділ 1.3);

– розкрити сутність, особливості та місце правозахисної функції в системі функцій судової влади, а також принципи та засоби її здійснення (підрозділи 2.1, 2.2);

– визначити рівень правозахисного потенціалу судової влади в інституційному механізмі захисту прав і свобод людини (підрозділи 2.2, 3.1);

– проаналізувати конституційне закріплення правозахисної функції судової влади в сучасній Україні (підрозділ 2.3);

– дослідити міжнародні стандарти закріплення і реалізації правозахисної функції судової влади та перспективи їх урахування в контексті євроінтеграційного курсу Української держави (підрозділ 2.4);

– встановити закономірності трансформації правозахисної функції судової влади в контексті здійснення конституційної реформи в Україні (підрозділи 3.2, 3.3);

– розробити законодавчі пропозиції щодо напрямів удосконалення правозахисної функції судової влади в сучасних умовах (підрозділ 3.3).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації зумовлений насамперед раціональною та узгодженою структурою дисертаційного дослідження, зміст якого складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують десять підрозділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Структура роботи відповідає поставленій меті та завданням дослідження, дозволяє послідовно розкрити питання, що визначені авторкою. Обґрунтованість положень дисертації підтверджується критичним аналізом доктринальних поглядів і сучасних підходів до проблем правозахисної функція судової влади в умовах конституційної реформи в Україні, систематизацією наукових досліджень, аналізом правового забезпечення та формулювання пропозицій щодо підвищення ефективності здійснення правозахисної функція судової влади.

Дисертантка опрацювала чималий масив загальнонаукової та спеціальної літератури з загальної теорії держави і права, порівняльного правознавства, конституційного права, адміністративного права та судочинства, процесуальних галузей права, судових і правоохоронних органів. Нормативно-правовою основою дослідження стали положення Конституції України, міжнародно-правових договорів, законів і підзаконних нормативно-правових актів, правові позиції Конституційного Суду України та судова практика судів загальної юрисдикції.

Належний ступінь обґрунтованості та достовірності одержаних наукових результатів забезпечується ще й тим, що вони ґрунтуються на достатній методологічній основі, яка включає цілу систему комплекс різноманітних загальнонаукових та спеціально-наукових методів дослідження правозахисної функції судової влади. Комплексне застосування методів пізнання надало можливість дисертантці сформулювати обґрунтовані наукові положення, висновки та пропозиції, що є достовірними, мають

наукову новизну, теоретичне та прикладне значення. Їхня наукова обґрунтованість підтверджена також апробаціями на науково-практичних конференціях, семінарах і «круглих» столах міжнародного, всеукраїнського та регіонального рівнів, а також науковими публікаціями фахових виданнях України та іноземних наукових виданнях.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Обраний дисертанткою напрям наукового дослідження узгоджується з метою, принципами та напрямками Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015, завданнями Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, Пріоритетними напрямками розвитку правової науки на 2016–2020 роки, що затверджені загальними зборами Національної академії правових наук України 3 березня 2016 року, а також безпосередньо пов'язана з темами, програмами науково-дослідних робіт Приватного вищого навчального закладу «Львівський університет бізнесу та права». Дисертаційне дослідження розпочалося у межах науково-дослідної роботи Інституту законодавчих передбачень і правової експертизи.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, які виносяться на захист

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації С. З. Чорної застосовано комплексний підхід до розгляду актуальних питань правозахисної функції судової влади в сучасній Україні. Визначено проблеми у цій сфері та запропоновано шляхи їх вирішення.

За результатами проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано низку слушних концептуальних положень, які мають наукову новизну, важливе теоретичне та практичне значення для удосконалення правозахисної функції судової влади в умовах конституційної реформи.

Оцінюючи наукову новизну основних положень, висновків і рекомендацій, слід відмітити, що робота також базується на вивченні й

оцінці сучасного стану забезпечення реалізації судовою владою правозахисної функції в Україні, порушених й недостатньо розроблених наукових і практичних завдань, які не носили комплексного характеру. Усе це дало дисертантці можливість отримати нові результати теоретичного та прикладного характеру.

Результати дисертаційного дослідження, що відображені в науковій новизні та висновках, мають наукову та практичну цінність для розвитку галузі конституційного права, забезпечення удосконалення механізму реалізації правозахисної функції судової влади в Україні.

До числа найвагоміших наукових положень дисертації можна віднести такі:

1. Визнання основним структуроутворюючим і функціональним принципом організації цієї гілки влади принцип поділу державної влади. Теза авторки аргументується тим, що в конституційній системі розподілу влади судова влада є самостійною і незалежною гілкою державної влади, що покликана служити суспільству та здійснювати правосуддя, вирішувати в судовому порядку правові спори та конфлікти. Судова влада визначає межі розсуду інших гілок державної влади, є правообмежувальним чинником у діяльності законодавчої, виконавчої влади та Глави держави. Відтак її роль у механізмі поділу влади полягає у стримуванні інших гілок державної влади від порушень конституційної законності, а також захисті прав і свобод людини та громадянина в державі (стор. 59-62).

2. Розширення доктринального підходу до принципів судової влади, які визначені як загальні правові положення, основоположні засади, що відображають функціональне призначення судової влади в державі, сприяють виконанню завдань, що стоять перед нею, окреслюють структурну побудову судової системи та процедури здійснення правосуддя. Вони безпосередньо закріплені в Конституції чи законодавчих актах держави, або впливають з найзагальніших конституційно-правових норм, що регулюють правовідносини, які виникають в процесі організації та здійснення судової

влади. Дисертантка визнає принцип самостійності судової влади однією з найважливіших умов ефективності здійснення судовою владою правозахисної функції. Справедливо підкреслено, що самостійність судової влади забезпечується: по-перше, її цілковитою відокремленістю від інших гілок державної влади системі державного механізму; по-друге, неможливістю інших гілок державної влади здійснювати вплив на судову гілку влади (стор. 39-40).

3. Обґрунтування визнання правозахисна функція пріоритетною для судової влади. Під правозахисною функцією судової влади пропонується розуміти самостійну функція судової влади, що здійснюється у випадку порушення прав, свобод і законних інтересів людини (стор. 92-93). Систему засобів здійснення правозахисної функції судової влади конституційного права на судовий захист авторка розглядає як широкому, так і вузькому розумінні. У широкому розумінні до таких засобів відносяться: засоби нормативно-правового забезпечення реалізації конституційного права на судовий захист; засоби контролю за дотриманням всіма суб'єктами, що беруть участь у реалізації конституційного права на судовий захист, положень нормативно-правових актів у вказаній сфері реалізації; засоби контролю за дотриманням суб'єктами, діяльність яких направлена на реалізацію конституційного права на судовий захист, встановлених державою правил їх реалізації. Вузьке розуміння правозахисної функції судової влади включає такі засоби її здійснення: засоби зовнішньоорганізаційної діяльності щодо реалізації конституційного права на судовий захист; засоби внутрішньоорганізаційної діяльності у сфері судоустрою; відповідальність як засіб забезпечення конституційного права людини на судовий захист (стор. 54).

4. Відстоювання ідеї розвитку судового права як самостійної публічної галузі права, що має власний предмет правового регулювання, особливий метод правового регулювання, принципи правового регулювання, а також заслуговує на прийняття власного кодифікованого джерела права.

При цьому судове право не повинно поглинати чи підмінити процесуальні галузі права. До системи судового права пропонується відносити систему науково-теоретичних, нормативно-правових та праксеологічних положень, що мають загальний засадничий характер і здійснюють безпосередній вплив на зміст і форми здійснення правозахисної функції судової влади в Україні. Зокрема, під науково-теоретичними основами пропонується розуміти сукупність теоретичних знань, положень юридичної науки, своєрідний гносеологічний фундамент, спираючись на який є можливим сформулювати об'єктивне та достатнє бачення сутнісних та формальних аспектів здійснення правозахисної функції судової влади. Нормативно-правові основи – це об'єктивне юридичне право, представлене у вигляді сукупності правових норм, відображених у відповідних джерелах права. Практикологічні основи – це практичні стандарти провадження у конкретних справах, що формуються під час правозастосовної практики (стор. 85-86; 170-171).

5. Вагомим, з точки зору теоретичного внеску в розвиток юридичної думки, варто визнати твердження дисертантки про те, що функції держави не можна ототожнювати з функціями її окремих гілок державної влади чи функцій державних органів. Функції держави – це основні напрями її діяльності, якими зумовлена робота всього державного апарату і кожного з його окремих органів. Тоді як функції окремого органу держави – це соціальне призначення кожного конкретного органу як особливої частини механізму держави, які знаходять своє втілення у компетенції державних органів, закріплених за кожним органом у правах та обов'язках.

6. На окрему увагу заслуговує сформульована пропозиція авторки щодо внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та Закону України «Про Вищу раду правосуддя» щодо здійснення контролю за тривалістю розглядів судових справ, налагодженням співпраці між судами України та в інших держав, а також запровадженням у судах посад координаторів-посередників у сфері медіації та міжнародної співпраці (стор.

202), що зумовлює необхідність спеціальних досліджень у відповідних напрямках.

Повнота висвітлення результатів дослідження

Основні положення і висновки дисертації відображено у 21 науковій публікації, з яких шість статей опубліковано у наукових фахових виданнях України, дві статті – в іноземних наукових виданнях, тринадцять – у збірниках тез доповідей на науково-практичних конференціях, семінарах і круглих столах, що відповідає вимогам, які висуваються до дисертаційних досліджень. У публікаціях достатньою мірою відображені всі розділи дисертаційного дослідження.

Структура дисертаційної дослідження логічно побудована, ключові проблеми сформульовані досить чітко, наукові положення достатньо обґрунтовані та достовірні. Загальні висновки та висновки з окремих питань теми дослідження мають вагоме значення для науки насамперед конституційного права, загальної теорії держави і права, а також, безперечно, за інноваційним і дещо радикальним кроком авторки щодо висунутою нею пропозиції з виокремлення такої галузі, як судове право (поряд із, наприклад, уже усталеними парламентським та муніципальним), що має стати в подальшому темою активних наукових дискусій.

Автореферат відображає структуру дисертаційної роботи, а його зміст ідентичний основним положенням дисертації.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Позитивно оцінюючи та відзначаючи відповідний рівень підготовки дисертаційної роботи, належний рівень наукової новизни та результатів дослідження С.З. Чорної, слід відзначити низку суперечливих положень, що можуть стати предметом для дискусії під час публічного захисту дисертації.

1. У роботі дисертантка зазначає: «В конституційній системі розподілу влади судова влада є самостійною і незалежною *гілкою* державної влади, що покликана служити суспільству та здійснювати правосуддя, вирішувати в судовому порядку правові спори та конфлікти. Судова влада

визначає межі розсуду інших *гілок* державної влади, є правообмежувальним чинником у діяльності законодавчої, виконавчої влади та Глави держави» (стор. 203); «... конституційна судова реформа спрямована на створення та розвиток судової влади як незалежної, самостійної *гілки* влади у системі поділу державної влади» (стор. 201) та ін.

Однак, варто зазначити, що Конституція України не містить такого терміна, як «гілка влади». Судова влада не є «гілкою влади» ані в нормативному, ані в науковому розумінні. Це поняття взяте швидше з публіцистичного, а не наукового лексикону.

Втім поряд із терміном *гілка влади* авторкою і в дисертації (стор. 30, 204) на підставі посилань на твердження науковців, і в авторефераті (стор. 8, 13) вжито поняття *самостійний вид державної влади*. На наш погляд, з метою логічно-сміслового розмежування, точнішим буде формулювання *вид державної діяльності* (відповідно до принципу поділу влади – так само: законотворча, виконавчо-розпорядча тощо), оскільки в тексті роботи дисертантка також оперує цим терміном (стор. 194). Звідси, видом державної діяльності судової гілки влади є здійснення правосуддя.

2. Дискусійною, на наш погляд, є висловлене на стор. 39 наукового дослідження твердження: «Ефективне виконання судовою владою своїх функцій можливе лише за умови її самостійності, що є характерною рисою саме цієї гілки влади. Така самостійність забезпечується: по-перше, її цілковитою відокремленістю від інших гілок державної влади в системі державного механізму; по-друге, неможливістю інших гілок державної влади здійснювати вплив на судову гілку влади».

Слід зазначити, що, по-перше, самостійність судової влади забезпечується не лише вказаними двома ознаками, по-друге, «неможливість інших гілок державної влади здійснювати вплив на судову гілку влади» гіперболізує організаційну відокремленість судової влади від державної влади взагалі. Мова тут, вочевидь, має іти про неможливість здійснення *незаконного впливу* з їх боку на судову владу, що вважаємо за доцільне

принаймні в основних рисах розкрити під час захисту дисертації. Тим більше, що абсолютної самостійності будь-якої гілки державної влади не може бути, а, можливо, лише вести мову про їхню функціональну незалежність (а стосовно виконавчої гілки влади така незалежність, взагалі, є умовною, оскільки за Конституцією вона відповідальна перед законодавчою владою та главою держави, підконтрольна та підзвітна законодавчій владі). Враховуючи також те, що у формуванні судової гілки влади (особливо це стосується конституційного судочинства), беруть участь, принаймні, дві інші гілки влади – парламент та президент, що навряд можна стверджувати про її цілковиту незалежність.

Звідси випливає наступний, політичний аспект незалежності судової гілки влади, оскільки органи, що її утворюють, є суто політичними за своєю природою – сформовані шляхом загальних виборів за партійною ознакою. Навіть незважаючи на те що новим законом про судоустрій і статус суддів, прийнятим у рамках активізованої політичними процесами від 2014 року судово-правової реформи, мінімізовано установчі повноваження законодавчої гілки влади стосовно судів загальної юрисдикції. Натомість збережено їх, суто формально, за Президентом (який видає укази про призначення суддів) як за конституційним гарантом прав і свобод людини й громадянина. При цьому розширено відповідні повноваження для Вищої ради правосуддя, лише п'ята частина персонального складу якої призначається парламентом та президентом.

Отже, аргументацію авторки, як новизна роботи, щодо політичної нейтральності можливо вважати обґрунтованою відносно суддів (як і випливає із закону, заборона суддям активно займатися політичною діяльністю через членство у політичних партіях чи участь у передвиборчій агітації), а не судової влади в цілому. Тим більше, що авторкою висловлено тезу про те, що за своєю сутністю судова влада має (чи повинна мати) іншу природу, аніж законодавча та виконавча гілки державної влади, а саме – не політичну, а юридичну. «Політизованість» судової діяльності, коли судові

рішення стають засобом політичного тиску на опонентів, може привести до соціальних протистоянь чи навіть конституційних конфліктів. Втім уже маємо за останні роки факти соціально-політичних протистоянь на тлі суперечливих та неоднозначних, з точки зору окремих суспільних течій, судових рішень, як от неіндивідуальні рішення щодо законності перейменувань топонімів у руслі декомунізації та очищення влади.

3. Дискусійним, на наш погляд, вбачається виокремлення авторкою одним із таких критеріїв встановлення ефективності правозахисної функції судової влади, як авторитет судової влади і довіра суспільства (стор. 206). На наш погляд, їх необхідно вважати кінцевою метою або, скоріше, результатом дотримання таких попередньо встановлених нею критеріїв, як справедливість і правосудність судового рішення та доступність і своєчасність здійснення правосуддя. Адже лише від простого законодавчого закріплення чи теоретичного визначення авторитету його реальний зміст не є дійсним, оскільки він здобувається повсякденною діяльністю безстороннього суду на засадах насамперед незалежності суддів та верховенства права.

4. Суперечливим, на нашу думку, є твердження авторки про таку ознаку конституційної реформи судової влади, як її перманентність, що вимагає подальшого уточнення: це є негативною чи позитивною ознакою цієї реформи? Адже, з одного боку, дисертантка зазначає, що це є послідовністю етапів проведення конституційного реформування судової влади (стор. 209), з іншого – наполягає, що сьогодні Україна гостро потребує завершення конституційного реформування судової системи та судової влади в цілому (стор. 204).

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Вищенаведені зауваження стосуються лише окремих аспектів дослідження і суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Чорної Софії Зіновіївни на тему «Правозахисна функція судової влади в умовах конституційної реформи в сучасній Україні».

Робота є завершеною, самостійно підготованою дисертанткою кваліфікаційною науковою працею, в якій містяться наукові положення та науково обґрунтовані результати у сфері галузі конституційного права, що вирішують важливе наукове завдання. Зміст дисертаційної роботи відповідає паспортові спеціальності 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Отже, актуальність обраної теми, наукова новизна одержаних результатів, практичне й наукове значення та оформлення дисертаційної роботи «Правозахисна функція судової влади в умовах конституційної реформи в сучасній Україні» відповідають вимогам пунктів 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, які ставляться до кваліфікаційних наукових праць на здобуття наукового ступеня кандидата наук, а авторка дослідження – Чорна Софія Зіновіївна, за результатами та на підставі публічного захисту, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Офіційний опонент –

**доцент кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент**

А. В. Самогута

